

Alkotmánybírósági gyakorlat

Az Alkotmánybíróság 100 elvi jelentőségű határozata 1990–2020

1. A kutatási program főbb célkitűzései

Az Alkotmánybíróság harminc éve meghatározó szerepet tölt be alkotmányos rendszerünkben. 2012 előtt az Alkotmánybíróság fő feladata az utólagos absztrakt normakontroll volt, amelynek fő funkciója az alkotmányos jogrend általános védelme. A testület már az 1989-es Alkotmány és a további hatásköröket tartalmazó korábbi alkotmánybírósági törvény keretei között elmozdult a szubjektív jogvédelem, az egyéni alapjogsérelem orvoslásának irányába. Az Alaptörvény a német típusú alkotmányjogi panasz bevezetésével kiszélesítette az alapjogok alkotmánybírósági védelmének eljárási lehetőségét, és az Alkotmánybíróság fő feladatává a szubjektív, egyéni jogvédelmet tette. Ugyanakkor az egyéni alapjogvédelemnek is van a konkrét ügyön túlmutató jelentősége, mivel a testület az alapjogok tartalmának konkretizálása során alakítja az Alkotmánybíróság gyakorlatát. Emellett továbbra is fontos hatásköre az Alkotmánybíróságnak az előzetes és az utólagos absztrakt normakontroll, az absztrakt alkotmányértelmezés és a bírói kezdeményezések elbírálása is.

Az Alkotmánybíróság elmúlt három évtizedes gyakorlatának retrospektív bemutatására vállalkozik a Jogtudományi Intézet kutatási projektje (projektvezető: Gárdos-Orosz Fruzsina és Zakariás Kinga), amelynek aktualitását az Alkotmánybíróság fennállásának 30 éves évfordulója jelenti. A projekt keretében az Alkotmánybíróság száz elvi jelentőségű döntésének elemzését tartalmazó gyűjteményt állítunk össze.

A határozatelemzés-gyűjtemény mintájául a német Szövetségi Alkotmánybíróság gyakorlatát bemutató visszatekintés szolgál (Jörg Menzel – Ralf Müller-Terpitz [szerk.]: *Verfassungsrechtsprechung. Ausgewählte Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts in Retrospektive*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2017, 3. átdolgozott kiadás).

Az alkotmánybírósági gyakorlatról már korábban is készültek összefoglaló munkák (*Alkotmányos elvek és esetek*. COLPI: Budapest, 1996; Halmai Gábor [szerk.]: *Alkotmánybírósági esetjog*. INDOK: Budapest, 2004], amelyek az Alkotmánybíróság teljes, illetve alapjogi tárgyú esetjogát dolgozták fel a meghatározónak ítélt döntések egységes szerkezetet követő tömörítésével, a megértést segítő margináliákkal. Az alkotmánybírósági esetjog átláthatóságát és megértését könnyíti az *Alkotmánybírósági Szemle* elektronikus formátumú döntvénytára, amely 2010-től lényegre törő összefoglalókkal segíti a testület joggyakorlatát követni szándékozók munkáját. A legújabb jogesetgyűjtemény a német típusú

alkotmányjogi panasz eljárásban hozott határozatokat foglalja össze (Tóth J. Zoltán – Térey Vilmos: *Az Alaptörvény érvényesülése a bírói gyakorlatban 1. A „valódi” alkotmányjogi panasz. Kézikönyv jogkereső laikusok és gyakorló jogászok számára.* HVG-ORAC: Budapest, 2019.) Az *értelmezett alkotmány* című sorozat az alkotmánybíráskodás precedensbíráskodás jellegéből kiindulva ötévente egy-egy kötetbe sűrítette össze az alkotmánybírói határozatokban található elvi megállapításokat (legutóbb Holló András – Balogh Zsolt [szerk.]: *Az értelmezett alkotmány. Alkotmánybírói gyakorlat 1990–2009.* Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2010).

A jelen projekt azonban az előzményektől eltérően nem csupán az összegyűjtött határozatok tömörítésére vagy pusztán ismertetésre, az elvi tételek kiemelésére, hanem a határozatok kritikai elemzésére és ennek során ún. nem hivatalos elvi tételek megfogalmazására vállalkozik.

A kötött szerkezetű esetelemzés műfaját a magyar jogtudományban a *Jogesetek Magyarázata* (JeMa) című folyóirat teremtette meg, amely aktuális bírósági ítéletek, többek között alkotmánybírói határozatok kritikai bemutatását végzi. Hasonló jogesetelemzésre vállalkozik jelen gyűjtemény is, amennyiben a határozat alapjául szolgáló tényállás és a határozat indokolásának bemutatását követően kritikai elemzésnek veti alá a határozatot. A határozatelemzés célja azonban nem elsősorban a jogi érvelés kritikája, hanem az alkotmány konkrét ügyben kibontott tartalmának bemutatása és az állandó gyakorlatot megalapozó, valamint az új elvi tételek kiemelése, továbbá a határozat előzményeinek és következményeinek elemzése. Célunk az Alkotmánybíróság 30 éves gyakorlata sarokpontjainak és fontosabb tendenciáinak bemutatása.

A határozatelemzések gyűjteménye elé a szerkesztők bevezető tanulmányt írnak, amely bemutatja az Alkotmánybíróság létrejöttének előzményeit, az Alkotmánybíróság helyét a magyar jogrendszerben, és ezen belül rávilágít a testület szerepére az alkotmányos jogrend érvényesítésében. A gyűjtemény kiegészül az Alkotmánybíróság korábbi és jelenlegi tagjainak rövid életrajzával, valamint a testület működését illusztráló statisztikákkal, numerikus összefoglalókkal is.

2. A kutatási program keretében megvalósítani kívánt tevékenységek

A kutatási program első szakaszában (2019. június 1. – 2019. december 31.) a szerkesztők (Gárdos-Orosz Fruzsina, Zakariás Kinga) és a JTI tudományos munkatársa (Szentgáli-Tóth Boldizsár) készítettek egy válogatást az Alkotmánybíróság elvi jelentőségűnek ítélt határozataiból, és ez alapján a magyar alkotmányjogot oktató egyetemi tanárok teljes

körének meghívásával, szakértői bizottsági ülés keretében összeállították az elemzésgyűjtemény tartalomjegyzékét. Az egyetemi tanárokból álló szakértői bizottság munkáját Bitskey Botond, az Alkotmánybíróság főtitkára segítette.

A kutatás második szakaszában (2020. január 1. – 2020. május 31.) a szerkesztők felkértek a témában közölt korábbi írásaik alapján kiválasztott szerzőket az egyes alkotmánybírósági határozatok elemzésének megírására. Márciusban egy workshop keretében bemutatjuk a szerzőknek a módszertani útmutatót és a mintaként szolgáló határozatelemzéseket. Az elemzések május végéig készülnek el.

A kutatás harmadik szakasza (2020. június 1. – 2020. október) a gyűjtemény megszerkesztésére, lektorálására és kiadására összpontosul. Ezt a szakaszt – a könyv elektronikus formátumban való megjelenését követően – a kutatás eredményeit ismertető könyvbemutató zárja.

3. Az elemzésgyűjtemény felépítése

3.1. A válogatás szempontjai

Az alkotmánybírósági határozatok válogatása során két módszert alkalmaztunk: egyrészt az egyetemi tankönyvekben, valamint az elemzésgyűjtemény előzményét képező összefoglalókban, döntvénytárakban egy-egy alkotmányi/alaptörvényi rendelkezés értelmezése körében meghatározó jelentőségüként kiemelt határozatokat válogattuk be, másrészt figyelembe vettük azt is, hogy az Alkotmánybíróság mely határozataira hivatkozik az állandó gyakorlatot megalapozó határozatként. Ugyanakkor egyik szempontot sem számszerűsítettük (hogy melyik határozat melyik tankönyvben és hányszor jelenik meg, illetve az Alkotmánybíróság pontosan hányszor hivatkozta a kiemelt határozatot).

A fenti módszereket egészítette ki a szakértői bizottság tevékenysége. A háromféle módszer ötvözése álláspontunk szerint alkalmas arra, hogy a válogatásba valóban azok az AB határozatok kerüljenek bele, amelyeket a magyarországi alkotmányjogászok kiemelten elvi jelentőségűnek tartanak. Az elvi jelentőségű itt azt jelenti, hogy a határozat az Alkotmány vagy az Alaptörvény vonatkozó rendelkezésének értelmezése során dogmatikai szempontból jelentős, új elvi tételt vezetett vagy vezet be, épít tovább vagy erősít meg új jogszabályi környezetben.

3.2. A határozatelemzések szerkezete

Az alkotmánybírósági határozatok elemzése során a szerzők először visszatekintenek az alkotmánybírósági gyakorlat fejlődésére az adott kérdésben, felvázolják az egyes állomásokat,

majd bemutatják az elemzett határozatban kidolgozott elvi tételeket, amelyek kibontják az alkotmány (Alkotmány vagy Alaptörvény) hivatkozott rendelkezésének tartalmát.

Az egyes határozatelemzések szerkezete a következő:

- az AB határozat száma és elnevezése, valamint a nem hivatalos elvi tétel kulcsmondata
- retrospektív visszatekintés az AB határozat előzményeire
- a tényállás ismertetése (az eljárás megindításának indokaival a középpontban)
- az AB határozat rendelkező részének és az azt alátámasztó indokolásnak (*ratio decidendi*) a kiemelése az Alkotmány vagy az Alaptörvény hivatkozott rendelkezése tartalmának rekonstruálása céljából
- a határozat kritikai, a szakirodalmi álláspontokra is tekintettel lévő elemzése, a jogdogmatikai újdonság megjelölése és ennek értékelése: az AB határozat hatása a jogdogmatika fejlődésére
- a határozat utóélete (a gazdasági, társadalmi és jogszabályi környezetre gyakorolt hatás, újabb AB határozatok keletkezése)
- a határozat tartalmának viszonya az Emberi Jogok Európai Bírósága, az Európai Unió Bírósága vagy más nemzetközi fórum esetjogához
- szakirodalom

Az elemzések egységessége érdekében a szerkesztők a műfaji követelményeket rögzítő módszertani útmutatót és néhány elemzésmintát készítenek. Természetesen az egyes szerzők megközelítésmódja, stílusa ezen túlmenően egymástól eltérhet.

4. A határozatelemzés-gyűjtemény jelentősége

A kutatás a releváns alkotmánybíróági gyakorlat rendszerezésével, a döntő jelentőségű határozatok elemzésével a jogalkalmazók és a jogkereső közönség, továbbá a joghallgatók számára is támpontot kíván nyújtani a magyarországi alkotmányvédelem és azon belül az alapjogvédelem tanulmányozásához. Ezen túlmenően az alkotmánybíróági gyakorlat áttekintő, összegző igényű és kritikai megközelítésű bemutatása reményeink szerint nagyban hozzájárul az alkotmánybíróági gyakorlat tudományos igényű feldolgozásához.